

Bijdrage symposium 22 april 2026 - Amersfoort

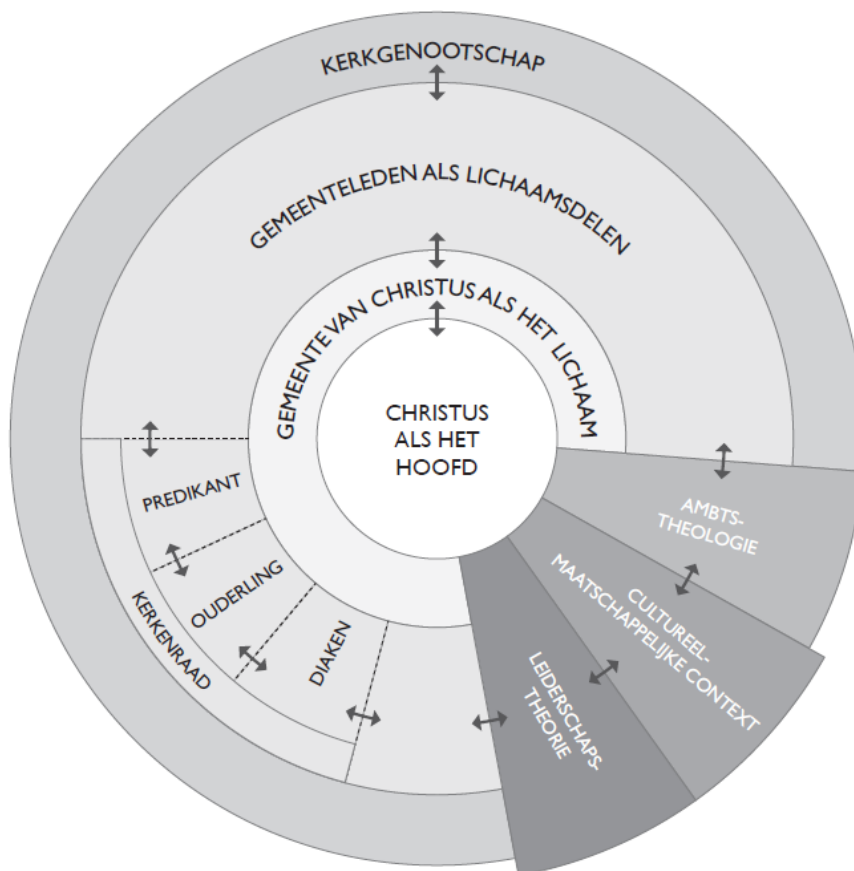
Thema en context

'Samen gemeente, samen kerkenraad. Over onderlinge verhoudingen en interacties binnen de christelijke gemeente in de 21^e eeuw'.

Het thema wordt ingeleid vanuit drie perspectieven: de context waarin de reformatorische kerken staan, de ambts theologische uitgangspunten m.b.t. samen gemeente, samen kerkenraad zijn, de leiderschapstheoretische uitgangspunten m.b.t. samen gemeente, samen kerkenraad zijn.

De lezing is opgebouwd rondom een aantal stellingen, die gebaseerd zijn op het promotieonderzoek *Want ik heb u een voorbeeld gegeven*. Deze stellingen vormen de basis voor de spiegels die de onderstaande vier personen zullen voorhouden vanuit de praktijk: H. Blokland, ds. A.J. van Wingerden, dr. S.D. Post en ds. P.D. van den Boogaard. Zoals het werkt bij stellingen zijn deze zo geformuleerd dat ze uitdagen tot reflectie, reactie en oppositie.

Tevens kan de lezing dienen als input en aanleiding tot reflectie voor ds. R.A.M. Visser die zal ingaan op het thema 'Ambtsdrager in 2026: wat vraagt dit aan individuele en gezamenlijke ontwikkeling en opleiding?' en voor prof. dr. M.J. Kater in verband met de opening en de afsluiting, incl. reflectie.

Lezing ‘Samen gemeente, samen kerkenraad’ - 22 april 2026

Geachte aanwezigen,

Fijn u te ontmoeten deze middag en avond. U als aanwezigen van Den Helder tot Terneuzen. En via de livestream zelfs tot Nieuw Zeeland. Dank ook voor de aanwezigheid van de sprekers die zullen opponeren tegen mijn inleiding en de 8 stellingen daarin.

We zijn bij elkaar rondom een belangwekkend thema. Tegelijk ook een gevoelig thema: niet alleen omdat er zoveel zienswijzes zijn. Maar vooral omdat we als kleine en beperkte mensen spreken en nadenken over de gemeente waarvan Christus het Hoofd is. Dat maakt klein, bescheiden en ontvankelijk. Ik moest in de voorbereiding van mijn bijdrage terugdenken aan de woorden die ik 4 februari bij mijn promotie aan de TUA aangereikt kreeg om uit te spreken nadat het openingsgebed was gedaan:

‘Ik verdedig mijn proefschrift met het gebed dat Hij in Wiens licht wij alleen het licht zien, mij/ons Zijn wijsheid en kracht schenkt’.

‘Wat is er aan de hand met het ambt?’ Ik weet niet of deze vraag wel eens bij je opkomt? Is er dan iets aan de hand met het ambt, vraag je je misschien af. Dat ervaar ik niet: ik zie het ambt als een Goddelijke instelling en probeer mijn ambt zo getrouw mogelijk uit te oefenen. Ja, denkt een ander... Als ik het vergelijk met 30 jaar geleden, dan wordt het uitoefenen van mijn ambt wel steeds complexer en ingewikkelder... En weer een ander ontdekt misschien bij zichzelf dat hij of zij als gemeentelid anders tegen het ambt is gaan aankijken dan hij of zij 25 jaar geleden deed.

De fascinerende vraag ‘Wat is er aan de hand met het ambt?’ stond in 1969, dus 58 jaar geleden, centraal op een kerkelijke vergadering. Op tafel lag een studierapport met de titel ‘Wat is er aan de hand met het ambt?’¹ De afgevaardigden werd bij het lezen van het Woord vooraf duidelijk waarom prof. Berkhof cs. koos voor deze titel:

‘Veel ambtsdragers in onze dagen zijn gaan twijfelen aan de zin zowel als het gezag van het ambt waarmee zij zijn bekleed en dat ze zo goed mogelijk trachten te vervullen. (...) Veel predikanten, vooral in de grotere bevolkingsagglomeraties, hebben het gevoel, dat zij voor een onmogelijke opdracht staan. Ze zijn met te veel en te uiteenlopende taken belast. Ze zouden zich liever specialiseren en in teamverband werken en dan liefst met een andere gemeentestructuur als onder- en achtergrond van hun ambtsvervulling. Maar kan dat in het raam van de huidige kerkorde en haar ambtsopvatting?’

Veel ouderlingen en diakenen staan voor soortgelijke moeilijkheden. Bovendien vragen vele ouderlingen zich af of zij in de huidige samenleving, waar de christelijke gemeente in is opgenomen, nog wel begrip kunnen vragen voor taken die oudtijds misschien wel door

¹ <http://www.kerkrecht.nl/node/6279>

“oudsten” moesten worden verricht, maar dan door “oudsten” die in de toenmalige samenleving een geheel andere positie hadden dan nu het geval is.²

Het rapport kreeg 58 jaar geleden, zo stelt prof. dr. C. Graafland, vooral bijval in het middenorthodoxe deel van de toenmalige Hervormde Kerk. De twijfel aan zowel de zin als het gezag van het ambt werd herkend. Evenals de onmogelijke opgave waar predikanten voor staan, de grote belasting die wordt ervaren, de behoefte aan een andere gemeentestructuur en de vraag of de taken van de oudsten van weleer nog wel passen in de samenleving van 1969. Overigens was vier jaar eerder – in 1965 – al een ander kerkelijk rapport verschenen van weer een andere werkgroep. Deze keer onder leiding van prof. dr. A.A. van Ruler. De aanleiding lezen we in het Woord vooraf:

‘Verschillende omstandigheden hebben in de laatste twintig jaren (lees de jaren 1945-1965) de Nederlandse Hervormde Kerk voor de noodzaak gesteld zich opnieuw rekenschap te geven van de zin van het kerkelijk ambt resp. van de kerkelijke ambten. Bij verschillende gelegenheden verzocht de generale synode haar orgaan, de raad voor de zaken van Kerk en Theologie, haar van advies inzake het ambt te dienen. Met het oog daarop stelde de raad een commissie in, die de opdracht ontving de vragen aangaande het ambt diepgaand te bestuderen’.

Wat is er aan de hand met het ambt? Veel, zo kunnen we op grond van de twee genoemde rapporten stellen. En er volgden veel meer rapporten in de 60 jaar die we inmiddels verder zijn. Alarmerender en urgenter nog. Studierapporten over het ambt verschijnen ook in de Gereformeerde Kerken en in de Christelijke Gereformeerde Kerken, in verschillende gevallen toegespitst op de vrouw en het bijzonder ambt, de kerkelijke werker en recent de classispredikant.

In het overgrote deel van de gereformeerde gezindte – ook wel de reformatorische kerken genoemd³ - bleef het tot op de dag van vandaag stil. Er verschenen wel diverse uitgaven met een kerkordelijke of kerkrechtelijke insteek om ‘alles in goede orde’ te laten verlopen. Maar onderzoek naar en bezinning op de vraag wat er aan de hand is met het ambt, bleven tot op heden achterwege. Dit leidt tot mijn eerste stelling:

1. Het is bijzonder te noemen dat er over dit thema binnen de reformatorische kerken nauwelijks is nagedacht omdat er wel degelijk ook in deze kerken wat aan de hand is.

Wat is er dan aan hand? Daarvoor moeten we het thema van dit symposium in een bredere, maatschappelijke context plaatsen. In ons praktijkboek beschrijven we een cultureel-maatschappelijke context die sinds de jaren '60 van de vorig eeuw drastisch veranderde. Prof. J. Rotmans noemde deze periode ‘een kanteling van tijdperk ‘die zijn weerga niet kent:

- De individualisering en subjectivering leiden tot autonoom denken en kiezen. De kerkbezoeker wordt een geestelijke consument. Lidmaatschap is gebaseerd op een persoonlijke overtuiging;
- De secularisatie – in brede zin gedefinieerd – leidt tot de-institutionalisering, kerkverlating en een sterke afname van de invloed van de kerk op het persoonlijk leven (en publieke domein);

² <http://www.kerkrecht.nl/node/6279>

³ Voor de definiëring en terreinafbakening verwijs ik naar mijn proefschrift.

- De democratiseringsgolf leidt tot een andere verhouding tussen ambtsdragers en leden en roept om participatie en invloed in de gemeente. En een hernieuwde doordenking van de verschillende taken en verantwoordelijkheden van ambtsdragers en betrokken gemeenteleden;
- Het wegvallen van formeel, positioneel gezag leidt tot ontmythologisering van het ambt en tot afname van de traditionele gezagsverhouding;
- Het toenemende rendementsdenken leidt tot meer ondernemerschap en marktwerking in de kerk en tot meer aandacht voor de professionalisering van de predikant en de bureaucratisering binnen de kerkelijke organisatie;
- De digitalisering en de internationalisering leiden tot versterking van de marktwerking en sluiten goed aan bij de hierboven genoemde subjectivering.

Dat is er aan de hand... En deze ontwikkelingen beïnvloeden ons allemaal. Al jaren. Ook al zitten we 's zondags keurig in de kerk, stellen we geen of geen lastige vragen op de ledenvergadering, voeren we geen discussie over de inhoud van de preek in de consistorie, is het in de kerkenraad vaak harmonieus, zien we met achting op tegen de predikant. En spreken we hem – bijna of helemaal eerbiedig – met 'u' en 'dominee' aan, ook al had hij onze zoon kunnen zijn. Ook al komen en gaan gemeenteleden, ook al lijkt het aantal conflicten toe te nemen, ook al worden smeulende vuurtjes soms een uitslaande brand, ook al schrijft de krant bijna dagelijks over 'kerkpijn'...

Wat is er aan de hand met het ambt? Analyse van diverse kerkelijke rapporten over ambt en gemeente die - zoals gezegd – vooral buiten de reformatorische kerken zijn geschreven, maken duidelijk waar de plek der moeite ligt. De al eerder genoemde Van Ruler bestempelt het vraagstuk van het bijzondere ambt en het ambt aller gelovigen als een vraagstuk dat 'tegenwoordig (lees in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw) aan grote verwarring en onzekerheid onderhevig is'. Zozeer zelfs dat hij voor zichzelf besluit om de volgorde en verhouding tussen het bijzondere en het algemene ambt maar in het midden te laten. Ter illustratie: Van Ruler cs definieerden het ambt in 1965 als van God ingesteld opdat er in de kerk gezag van Godswege zou zijn. Het gezag is gegrond in het apostolisch getuigenis. Hierbij is sprake van een wisselwerking tussen ambt en gemeente, maar de ambten zijn geroepen een gezaghebbend woord te spreken.

De vraag over de verhouding tussen ambt en gemeente wordt heel anders beantwoord in het rapport *Kerk in perspectief*, dat in 1969 verschijnt binnen de Gereformeerde Kerken. Daarin krijgen gemeenteleden een veel grotere rol toegedicht. De arbeid van de gemeenteleden is niet meer aanvullend op het werk van de ambtsdragers. Het moet precies andersom zijn: de arbeid van de ambtsdragers is aanvullend op dat wat de gemeenteleden doen. En als de vraag wordt gesteld of een te grote nadruk op het ambt aller gelovigen niet ten koste gaat van de plaats en positie van de ambtsdrager, wordt geantwoord dat dat niet gezien moet worden als degradatie van het bijzondere ambt, maar als eerherstel van het algemene ambt of ambt aller gelovigen.

Daarom mijn tweede stelling:

De verhouding tussen het bijzondere ambt van predikant, ouderling en diaken en het algemeen ambt – ook wel ambt aller gelovigen genoemd - is de bron van veel spanning en verwarring, ook in onze tijd⁴.

Daarom ook het thema van dit symposium: ‘Samen gemeente, samen kerkenraad’ over onderlinge verhoudingen in kerkenraad en gemeente.

Samen gemeente, samen kerkenraad gaat dus over onderlinge verhoudingen... Hoe kijken we naar onze eigen rol in de kerkenraad? En naar die van onze medebroeders? En hoe kijken we als predikant, ouderling of diaken naar onze rol ten opzichte van de gemeenteleden? En vice versa. Stuk voor stuk spannende vragen omdat de antwoorden op deze vragen in 2026 sterk gekleurd worden door ons mens-zijn anno nu, levend in een tijdperk dat zich kenmerkt door individualisme, subjectivisme, ontmythologisering van het ambt, afname van traditionele gezagsverhoudingen en democratisering. Wat is er nodig om in 2026 samen kerkenraad en gemeente te zijn?

Samen kerkenraad in 2026

Om samen kerkenraad te zijn in 2026 is het belangrijk niet te beginnen bij wat ons aanspreekt en/of dat wat we in ons dagelijks leven gewend zijn binnen onze organisatie of bedrijf. Of bij dat wat past bij deze tijd. De vraag is welke richtinggevende uitspraken we krijgen aangereikt vanuit Bijbels-theologisch perspectief. En vanuit het kerkhistorisch en kerkordelijk perspectief. De ambtstheologie wordt ons niet als een blauwdruk aangereikt vanuit de Bijbel. Deze is tijd- en contextbepaald. Wel zijn er een aantal constanten. Ik wil er graag acht met delen om tot een derde, vierde en vijfde stelling te komen.

1. Christus is Eigenaar van Zijn gemeente, die Hij duur kocht met zijn bloed. Hij heeft Zijn macht niet overgedragen aan zondige mensen, maar regeert Zijn kerk ook in 2026 door Zijn Woord en Geest;
2. Tegelijkertijd gebruikt Hij mensen, zondige mensen, als instrumenten. Als rentmeesters;
3. Hij geeft hen een volmacht, om namens Hem en in Zijn opdracht voor Zijn kudde zorg te dragen. Op Zijn wijze. Wie denkt niet aan Markus 10 waar Jezus de geestelijke leiders tot waarschuwend voorbeeld stelt: Zo zal het onder jullie niet zijn! Wie groot zal wil worden, die zal uw dienaar zijn. Want ook de Zoon des mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen.
4. Deze mensen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor Zijn gemeente. En ook voor elkaar en elkaars gedrag. Van eenhoofdig leiderschap, een bisschop of een dominocratie kan geen sprake zijn. Aanspreken, scherp houden en correctie is nodig.
5. Het anti-hiërarchisch principe of grondbeginsel vormt een basisprincipe voor het samen kerkenraad zijn. Dit principe, opgenomen in de verschillende kerkorden, roept op om geen heerschappij te voeren over kerken of ambtsdragers.

⁴ Deze spanning is overigens verklaarbaar vanuit de kerkgeschiedenis. De ambtstheologische ontwikkelingen hebben zich via twee hoofdlijnen voltrokken: een Geneefse lijn (Beza) en een Londense lijn (Micron en A Lasco). De Londense lijn heeft veel invloed uitgeoefend op de vluchtelingengemeenten in Emden en Wezel. O.a. de visie op de gemeente verschilde sterk: van een gemeente die aansturing nodig heeft op een autocratische wijze tot een gemeente die mondig diende te zijn. Ook het aspect Christologie en pneumatologie in de ambtstheologie heeft hier mee te maken.

Daarom stelling 3: Het anti-hiërarchisch principe is een fundamenteel onderdeel van de gereformeerde kerkorde: er is geen hiërarchie tussen en binnen de bijzondere ambten. Dit grondbeginsel dient – net als in de eerste versies van de kerkorde – artikel 1 te zijn in de verschillende kerkorden. En niet artikel 84 zoals nu het geval is in de Dordtse Kerkorde.

6. Binnen de kerkenraad hebben predikant, ouderlingen en diakenen een gezamenlijke verantwoordelijkheid in het leiding geven aan en toezicht houden op de gemeente en elkaar. Tegelijkertijd hebben ze vanuit de verschillende rollen onderscheiden taken: de predikant als Dienaar van het Goddelijke Woord, de ouderlingen in het opzicht houden over de predikant en de Woordbediening. De positie van de diaken heb ik in het proefschrift bewust wat buiten beschouwing gelaten vanwege de nogal uiteenlopende visies, die een apart onderzoek vragen;
7. Macht en tegenmacht krijgen door de verschillende rollen en onderscheiden taken invulling binnen de kerkenraad, met het doel heerschappij en dominantie te voorkomen. Van groot belang is veiligheid en openheid door gelijkwaardigheid. Perverse patronen in de onderstroom dienen onderkend en geëlimineerd te worden. De kerkordes kennen niet voor niets diverse mechanismen tegen machtsmisbruik. Deze belangrijke notie leidt tot

stelling 4: Macht en tegenmacht functioneren vaak onvoldoende omdat gelijkwaardigheid tussen predikant en ouderlingen nogal eens ontbreekt. Het is in het belang van kerkenraad en gemeente als ouderlingen zich meer bewust zijn van hun kerkordelijke verantwoordelijkheid en deze in hun verhouding met de predikant ook in praktijk brengen.

8. De lokale gemeente heeft in het presbyteriaal-synodale kerkstelsel een grote mate van verantwoordelijkheid. Maar is niet autonoom of onafhankelijk.

Acht richtinggevers m.b.t. het samen kerkenraad zijn die me brengen tot de vijfde stelling:

Een kerkenraad die functioneert conform de acht geschetste principes en op deze wijze leiding geeft, handelt verrassend genoeg meer in lijn met de hedendaagse visie op leiderschap dan met de klassieke visie op leiderschap.

Samen gemeente in 2026

In een tijdsgewricht dat zich o.a. kenmerkt door individualisering, de-institutionalisering en democratisering staat het 'samen gemeente-zijn' logischerwijze onder druk. Dit betreft zowel de onderlinge verhoudingen tussen gemeenteleden alsook de verhouding tussen kerkenraad en gemeente. Ook hier benoemen we enkele uitgangspunten die de gezamenlijke opgave van het samen gemeente en samen kerkenraad zijn dient te kleuren, om af te sluiten met een 6^e, 7^e en 8^e stelling.

1. Bijbels-theologisch bestaan er meerdere beelden of metaforen die uitdrukking geven aan het 'samen gemeente-zijn'. Elk beeld heeft z'n kracht en z'n beperking. Calvijn sprak in zijn ambtstheologisch denken zijn voorkeur uit voor het beeld van de kerk als moeder. Anderen hanteerden ter illustratie van hun visie het beeld van de herder en zijn kudde en weer anderen maakten gebruik van de metafoer van het lichaam. De metafoer van het lichaam is de meest gebruikte in de Bijbel. Het beeld van het lichaam kent minimaal twee invalshoeken: in het ene

geval (Efeze 1) ligt het accent op het hoofd van het lichaam: namelijk Christus met de kerk als Zijn lichaam. In het andere geval (Romeinen 12 en 1 Korinthe 12) ligt het accent meer op de verhouding van de leden onderling, de verscheidenheid van de lichaamsdelen en de noodzaak van al deze lichaamsdelen om het lichaam goed te kunnen laten functioneren.

2. De metafoor van het lichaam in haar eenheid in verscheidenheid en verscheidenheid in eenheid lijkt ons bijbels-theologisch een goed te hanteren beeld om invulling te geven aan het 'samen gemeente-zijn'. Het legt onomwonden het Hoofdschap bij Christus en accentueert de waarde van elk gemeentelid met zijn/haar gaven en talenten. Ieder lid is nodig om het lichaam goed te laten functioneren. Ieder lid moet – zoals de HC in vraag en antwoord 55 zegt: 'zich schuldig weten zijn gaven ten nutte en ter zaligheid van de andere lidmaten, gewillig en met vreugde aan te wenden'.
3. Samen gemeente-zijn gaat ook over de verhouding tussen kerkenraad en gemeente. Paulus legt op dit aspect het accent in Efeze 4:16⁵. De apostel weet dat er in de gemeente snel iets mis kan gaan en vergelijkt dit met een deel van het lichaam dat niet goed functioneert. Dat lichaamsdeel moet 'in het gelid' worden gebracht. De verschillende lichaamsdelen moeten bij elkaar passen om samen een eenheid te vormen en te kunnen functioneren. Hierbij spelen gewrichten of verbindingsschakels een belangrijke rol. Deze verbindingsschakels zijn de in dit hoofdstuk genoemde ambten. Zij hebben de opdracht om het lichaam in al haar variatie te laten functioneren als het lichaam van Christus.
4. In stelling 2 stelden we al dat de verhouding tussen het bijzondere ambt (van predikant, ouderling en diaken) en het algemene ambt (van gemeentelid) of het ambt aller gelovigen de bron is van veel spanning en verwarring, juist in deze tijd. Ondanks de aansprekende én veelzeggende metafoor van het lichaam zoals we beschreven. Dit leidt tot stelling 6:

De metafoor van het lichaam als beeld van de verhoudingen in de gemeente functioneert in de reformatorische kerken onvoldoende of niet vanwege (theologische) verlegenheid met het zgn. ambt aller gelovigen.

Als we de gemeente(leden) voor een (heel) groot deel niet zien als gemeente van Christus lopen we vast met de metafoor van het lichaam. De vraag is dan hoe we de 100, 500, 1000 of 2000 mensen in onze gemeenten wel zien. We moeten ons daarbij realiseren dat onze manier van kijken richting geeft aan onze manier van leiding geven. En aan onze visie op het wel of niet inzetten van gaven van gemeenteleden. Vertrouwen we hen taken en verantwoordelijkheden toe? Of vinden we – om maar een concreet voorbeeld te noemen - het belangrijk dat de opening van een jeugdverenigingsavond door een ouderling gedaan wordt?

5. De verhouding tussen het bijzondere ambt en het algemeen ambt of ambt aller gelovigen was dus niet alleen een spanningsvolle in de toenmalige Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken decennia geleden, maar is dat ook binnen de reformatorische kerken, zij het op een andere manier. In die zin is het te begrijpen dat een andere metafoor, namelijk die van de herder en de kudde, vaak gebruikt wordt.

⁵ 'Uit Welken het gehele lichaam bekwamelijk samengevoegd en samen vastgemaakt zijnde, door alle voegselen der toebrenging, naar de werking van een iegelijk deel in zijn maat, den wasdom des lichaams bekomt, tot zijns zelfs opbouw in de liefde' (SV) of: 'Van Hem uit wordt het hele lichaam samengevoegd en bijeengehouden door elke band die ondersteuning geeft, overeenkomstig de mate waarin ieder deel werkzaam is. Zo verkrijgt het lichaam zijn groei, tot opbouw van zichzelf in de liefde' (HSV).

Stelling 7: De metafoor van de herder en een kudde schapen is moeilijk bruikbaar om de onderlinge verhouding tussen ambtsdrager en gemeentelid uit te drukken.

Dit beeld schuurt vooral met het unieke Hoofdschap van Christus over Zijn kerk. Hij alleen is de Goede Herder. Hij maakt Zich bekend als de enige herder (Ezechiël 34:23). Daarnaast is de verhouding in deze metafoor ook sterk asymmetrisch: mens-dier. We belijden dat alle mensen van nature verloren mensen zijn en daarmee volkomen afhankelijk van Zijn leiding zijn. Als derde is dit beeld ingewikkeld omdat het ook het anti-hiërarchisch grondbeginsel binnen de kerkenraad onder druk zet: de predikant wordt nogal eens herder (en leraar) genoemd. Maar wie zijn de ouderlingen dan in dit beeld? De honden van de herder? Ambtsdragers (evenals iedere leidinggevende) krijgen zeker de opdracht om taken uit te voeren die raken aan het herderschap. Denk aan hoeden, leiden, beschermen, richting wijzen. Maar om met deze metafoor de onderlinge verhouding te duiden lijkt me ingewikkeld.

6. Samen gemeente-zijn in 2026 is uitdagend, veeleisend, maar ook kansrijk. Gemeenteleden zijn kinderen van hun tijd en functioneren in het dagelijks leven in deze samenleving en binnen organisaties waar verschijnselen als co creatie, participatie, inspraak, gespreid en gedeeld leiderschap, nivellering en een hele kleine machtsafstand ingebed zijn.

Stelling 8: Het is belangrijk om als kerkenraad inzichten vanuit de leiderschapstheorie te kennen en weloverwogen in te zetten binnen de kerkelijke context. Zeker als het de cultuur of de onderstroom betreft.

Tegelijkertijd vraagt het veel uitleg om gemeenteleden duidelijk te maken dat een kerkelijke gemeente geen organisatie of een vereniging is. En de kerkenraad geen college van bestuur of managementteam. De gemeente is Gods gemeente. En de gemeente dient geleid te worden naar Zijn instellingen. Hij roept in Zijn Woord op tot gehoorzaamheid, respect en erkenning van het verleende gezag aan ambtsdragers. Dit is een tegennatuurlijke opdracht, zeker in onze tijd.

Afsluitend

In deze bijdrage hebben we verkend hoe de verhoudingen binnen de christelijke gemeente vorm en inhoud krijgen of moeten krijgen. Dit is geen gemakkelijke opgave als we bedenken dat de ambtstheologie tijd- en contextbepaald is, al zijn er zeker constanten te noemen zoals we hebben gedaan. Verschillende visies op de verhouding kerkenraad en gemeente zijn er door de eeuwen heen geweest op verschillende terreinen:

- Te beginnen bij de reformatoren. Luther ging uit van het algemeen priesterschap: wie gedoopt is mag zich erop beroepen dat hij bestemd is voor het ambt. Iedereen een ambt en daarbinnen het predikantschap, het enige bijzondere ambt voor Luther. Niet zozeer om een bijzonder ambt te hebben maar om de grote plek van de Woordverkondiging: 'Het is niet de paus of de bisschop die de kerk regeert, zo sprak Luther, maar het Woord van God. Calvin heeft een grote inspanning geleverd om al zoekend tot een ambtstheologie te komen. In de 1^e editie van de Institutie had Calvin alleen het ambt van predikant en diaken opgenomen. De ouderling ontbrak helemaal. In Geneve werkte hij aanvankelijk ook zonder ouderlingen en oefende hij zelf de tucht uit. In de laatste edities (er zijn er 6 verschenen) kende ambtstheologie van Calvin 4 ambten: predikant, ouderling, diaken en doctor.

Zijn focus was aanvankelijk sterk gericht op de Roomse Kerk. De kerk waar de bisschop de plaatsvervanger van Christus was en heilsbemiddelaar. De kerk van de clerus enerzijds en de leken anderzijds. Calvin benadrukte in reactie op Rome sterk het werk van de Geest in de gemeente. Het algemeen priesterschap was het fundament onder zijn zienswijze. Later verschoof het strijdtoneel naar de dopersen; zij hadden het Woord en de kerk niet zo nodig, maar hadden genoeg aan de geest, aan de innerlijke beleving. Calvijns ambts theologisch denken richtte zich toen meer op de zichtbare gestalte van de kerk, waarbinnen ook de ambten een belangrijke plek kregen. Dit had grote consequenties voor zijn visie op de verhouding met de gemeente. Dit blijkt b.v. uit de ambtsdragersverkiezing: eerst was het kerkvolk helemaal betrokken bij de ambtsdragersverkiezingen. Geleidelijk kwam het gewone gemeentelid steeds verder op afstand te staan. Calvin typeert ze dan als een 'weifelende massa' en als mensen die 'zich laten meesleuren door dwaze begeerten'.

- Die dualiteit bleef ook na Calvin. Er ontstonden twee hoofdstromen in Europa: de ene stroom - de meer pneumatologische stroming - werd sterk gevoed door Bucer, Micron en A Lasco. Het algemeen priesterschap werd het fundament van hun ambts theologie. De macht ligt alleen in het Woord en dat Woord is aan heel de gemeente toebetrouwd. Zij hadden veel oog voor de gemeente en de geestesgaven in de gemeente. Hun gedachtengoed verspreidde zich via de vluchtelingengemeenten in Londen, Emden en Wezel naar de Nederlanden. In Wezel en Emden is de basis gelegd voor de Dordtse Kerkorde.

De andere hoofdstroom – de meer Christologisch ingestoken stroming - werd sterk gevoed door Beza en Koelman. De macht ligt niet alleen in het Woord, maar zeker ook in het regeerambt. Het ambt krijgt een aristocratische status. Er is veel aandacht voor opzicht en tucht. Beza spreekt over twee soorten ouderlingen en trekt het predikantschap daarmee binnen het regeerambt. Koelman kwam wat later tot de conclusie dat er sprake is van een hoger en een lager ambt. Het predikantschap, zo gaf hij aan, was 'noodzakelijker en hoger'. Overigens moest het lagere ambt het hogere ambt wel in de gaten houden. Illustratief voor dit denken is de kanttekening bij 1 Tim. 3:13 waar het gaat over de diakenen die wel – of goed – gediend hebben en zichzelf een goede opgang verkrijgen. De kanttekenaren leggen dit als volgt uit: 'of een goede achting en aanzien in Gods gemeente, of ook een toegang tot meerdere of hogere diensten, namelijk des ouderlingschap of van het leerambt'.

- U voelt het: die dualiteit trekt haar sporen door 5 eeuwen kerkgeschiedenis. Zeker als het over het thema van dit symposium gaat: de verhouding binnen de kerkenraad en tussen kerkenraad en gemeente. Twee lijnen, twee stromingen:
 - Bij de ene stroming past de metafoor van het lichaam beter; bij de andere stroming die van de herder;
 - Bij de ene stroming past het bevestigingsformulier voor predikant (wat sterk uitgaat van dienen en bediening) beter, bij de andere stroming past het bevestigingsformulier voor ouderlingen en diakenen (wat veel meer de nadruk legt op het regeren);
 - De ene stroming valt met name terug op Efeze 4 (het lichaam), de andere stroming vooral op 1 Tim. 3 en 5 (over het opziensambt, het treffelijke werk, een goede opgang, dubbele eer);
 - Bij de ene stroming past HC vraag en antwoord 55 (over het inzetten van de gaven ten dienste van elkaar), bij de andere stroming past art. 29-33 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, grotendeels overgenomen uit de Franse geloofsbelijdenis, waar gesproken wordt over de geestelijke politie, over macht en autoriteit;

- Bij de ene stroming past een sterk accent op het bijzondere ambt en een bescheiden rol voor de gemeenteleden, bij de andere stroming past een grotere rol voor de gemeente of het ambt aller gelovigen.
- Deze dualiteit zal vandaag ook in deze zaal aanwezig zijn als we nadenken over dit thema. Ik wil graag met deze kerkhistorische opmerkingen – die in het proefschrift en praktijkboek veel verder wordt uitgewerkt – afsluiten. Onze ambtstheologische opvattingen staan in een kerkhistorische traditie van 20 eeuwen. Zeker: er worden ons Bijbels-theologisch fundamentele bouwstenen aangereikt. Daar ben ik mee begonnen. Maar verschillende elementen zijn ook tijd- en contextgebonden en worden naar de gelegenheid van de tijden, zoals Calvijn het uitdrukt, doordacht en ingevuld.
- Calvijn, Bucer, Beza, Koelman en Micron zijn allen schriftgetrouwe theologen geweest. Maar ze kwamen tot uiteenlopende opvattingen over het samen gemeente en samen kerkenraad zijn. Dat schept verwachtingen om vanmiddag ook hier – met zoveel diversiteit aan kerkelijke tradities en visies - een open en leerzame dialoog te voeren over ambtstheologie en leiderschapstheorie in 2026. En samen te zoeken naar een gezonde ambtsvisie in 2026.

Ik dank u voor uw aandacht en geef graag het woord aan de vier sprekers die zonder verdere aankondiging het woord zullen voeren. De sprekers hebben deze bijdrage vooraf ontvangen en hen is gevraagd met name in te gaan op 2 van de acht stellingen. Zodat elke stelling ook aan bod komt. Ik daag de broeders uit om oppositie te voeren tegen de geponeerde stellingen die voor het onderlinge gesprek soms net iets scherper zijn geformuleerd dan mijn persoonlijke mening. Ik laat me graag overtuigen door hun inzichten en ervaringen.

Dr. D.D. (Dick) Both

Stellingen zoals in de bijdrage opgenomen

Stelling 1:

Het is bijzonder te noemen dat er over dit thema binnen de reformatorische kerken nauwelijks is nagedacht omdat er wel degelijk ook in deze kerken wat aan de hand is.

Stelling 2:

De verhouding tussen het bijzondere ambt van predikant, ouderling en diaken en het algemeen ambt – ook wel ambt aller gelovigen genoemd - is de bron van veel spanning en verwarring, ook in onze tijd.

Stelling 3:

Het anti-hiërarchisch principe is een fundamenteel onderdeel van de gereformeerde kerkorde: er is geen hiërarchie tussen en binnen de bijzondere ambten. Dit grondbeginsel dient – net als in de eerste versies van de kerkorde – artikel 1 te zijn in de verschillende kerkorden. En niet artikel 84 zoals nu het geval is in de Dordtse Kerkorde.

Stelling 4:

Macht en tegenmacht functioneren vaak onvoldoende omdat gelijkwaardigheid tussen predikant en ouderlingen nogal eens ontbreekt. Het is in het belang van kerkenraad en gemeente als ouderlingen zich meer bewust zijn van hun kerkordelijke verantwoordelijkheid en deze in hun verhouding met de predikant ook in praktijk brengen.

Stelling 5:

Een kerkenraad die functioneert conform de acht geschetste principes en op deze wijze leiding geeft, handelt verrassend genoeg meer in lijn met de hedendaagse visie op leiderschap dan met de klassieke visie op leiderschap.

Stelling 6:

De metafoor van het lichaam als beeld van de verhoudingen in de gemeente functioneert in de reformatorische kerken onvoldoende of niet vanwege (theologische) verlegenheid met het zgn. ambt aller gelovigen.

Stelling 7:

De metafoor van de herder en een kudde schapen is moeilijk bruikbaar om de onderlinge verhouding tussen ambtsdrager en gemeentelid uit te drukken.

Stelling 8:

Het is belangrijk om als kerkenraad inzichten vanuit de leiderschapstheorie te kennen en weloverwogen in te zetten binnen de kerkelijke context. Zeker als het de cultuur of de onderstroom betreft.